

מבט על, גיליון 482, 4 בנובמבר 2013.

הבחירות המקומיות 2013 ביישובים הערביים: מאפיינים ותוצאות

נאדיה חילו

בישראל חיים כיום כ-1.5 מיליון ערבים, שמהווים קרוב ל-20% מאוכלוסיית המדינה. על פי הנתונים לסוף שנת 2013, מנין הרשויות המקומיות בארץ הוא 257; 85 מהן משתייכות למגזר הערבי.

השלטון המקומי במגזר הערבי נקלע בשנים האחרונות למשבר כלכלי ומנהיגותי חריף, שהתבטא בעיקר בקריסת מערך השירותים ובחוסר יכולת לספק לתושבים שירותים עירוניים, בקושי בתשלום שכר לעובדים, בתביעות משפטיות ובעיקולים.

על עוצמתו של המשבר הכספי ברשויות המקומיות הערביות מעידה העובדה כי מתוך 31 הוועדות הקראות שמונו בארץ החל משנת 2004, 23 היו ביישובים הערביים. בסוף שנת 2008 היו ברשויות הערביות 54 חשבים מלווים, מתוך כלל 83 החשבים שמונו ליישובים ברחבי הארץ. הסיבות העיקריות למצב זה הן:

1. 96% מהרשויות המקומיות הערביות מדורגות ברמות הנמוכות של האשכולות הכלכליים חברתיים – 1 עד 4. כמחצית מהאוכלוסייה הערבית (54%) מוגדרת 'ענייה', שיעור האבטלה גבוה והוא גורם בתורו לשיעור נמוך של גביית מסי ארנונה. עובדה זו מהווה חסם עיקרי בניהול הרשויות המקומיות.

2. תכנון ופיתוח: קיימים חסמים מבניים שיכולתן של הרשויות הערביות להתמודד איתם מעטה. רק 2.4% מאזורי התעשייה והתעסוקה ממוקמים במגזר הערבי - דבר הגורם מחסור במקורות הכנסה עצמאיים ותלות בתמיכות הממשלה. שיעור תמיכתה של הממשלה ברשויות הערביות עומד על כ-67% מהכנסותיהן, לעומת 36% ברשויות היהודיות.

3. אפליה בתקציבים: הבדלים במענקי האיזון והפיתוח לתושב. מענק האיזון לתושב ברשויות המקומיות הערביות מגיע לכ-70% ממענק האיזון לתושב ברשויות היהודיות (700 ש"ח לעומת 1040 ש"ח). מענק הפיתוח לתושב ברשויות הערביות נמוך מזה שברשויות היהודיות ומגיע ל-46% ממנו - 420 ש"ח בממוצע לתושב לעומת 910 ש"ח ברשויות היהודיות.

מאמר זה בוחן את התהליך ואת הדינמיקה שאפיינו את מערכת הבחירות, שהתקיימה ב-22 באוקטובר 2013, השונה בסגנון התנהלותה ובמאפייניה ממערכת הבחירות הכלל-ארצית.

מסע הבחירות

מסע הבחירות העסיק את האזרח הערבי והתבטא, בעיקרו, בדיון שנשב סביב המועמדים והשתייכותם המשפחתית-חמולתית. השיח הציבורי לא עסק בסוגיות ממשיות שהתושב הערבי מתמודד איתן בחיי היומיום, וגם לא בשאלה האמיתית: מי מבין המועמדים יכול להביא לשינוי המצב.

המועמדים ברוב הרשויות המקומיות וההתנהלות במסע הבחירות מושפעים מהתרבות המסורתית. הבחירות מוכרעות על בסיס משפחתי-חמולתי - אפילו לא מפלגתי - ובהעדר חוק שקובע את הכישורים הנדרשים למועמדים, נבחרים לעיתים אנשים חסרי יכולת לניהול הרשויות המקומיות.

שיעור השתתפות גבוה בבחירות

היישוב הערבי השתתף במרוצת השנים בבחירות המקומיות בשיעור גבוה ביותר, שנע בין 85% ל-90%. גם בבחירות 2013 הצביעה האוכלוסייה הערבית בשיעורים גבוהים ביותר, בהשוואה

לממוצע הארצי. הפוליטיקה המקומית חשובה בעיני הערבים, מאחר שזוהי המסגרת הארגונית והאפיק הבלעדי-כמעט להתפתחותם הפוליטית, החברתית והכלכלית.

עמדת התנועה האסלאמית

סוגיה חשובה שאפיינה את הבחירות היא עמדתה של התנועה האסלאמית, בעיקר בקשר לשאלת ההנהגה הפוליטית באום אל-פחם. לראשונה מזה שלושים שנה, הודיעה התנועה האסלאמית כי לא תשתתף במערכת הבחירות המקומיות בעיר, על אף שראש העיר המכהן נבחר לתפקידו מטעמה (גילוי דעת מה-13 בספטמבר 2013). חרף החלטה זו החליט ראש העיר המכהן, חמדאן, שנבחר לתפקידו ב-2008, להתמודד באופן עצמאי לראשות עיריית אום-אל-פחם, והוא אכן זכה ב-58.5% מקולות המצביעים.

חוקרי התנועה האסלאמית בישראל מציעים שלושה הסברים לכך: א. המשך של מגמת ההקצנה, שבגינה לא השתתפה התנועה האסלאמית בבחירות האחרונות לכנסת; ב. הימנעות כאות של חולשה (אם כי זמנית) וביטוי לתהליך ההתרחקות של הציבור הערבי מן התנועה האסלאמית. ג. הימנעות על רקע מניעים דתיים-פונדמנטליסטיים. העיסוק בפוליטיקה, בייחוד בבחירות המקומיות, מצריך אנרגיה עצומה, גוזל זמן יקר, מעורר מתחים ויריבויות, ובכך מסיט את התנועה מייעודה המרכזי, ומרחיק את היריבים הפוליטיים מהדת.

הכוח הנשי בעלייה

אחת הסוגיות העיקריות שהעסיקה את הרחוב הערבי במערכת הבחירות הנוכחית הייתה שאלת הייצוג הפוליטי של נשים ערביות. אם לשפוט לפי רמת השיח הציבורי בנושא זה ולפי מספר המועמדות, ניתן לומר שהייתה פריצה מסוימת של המחסום התודעתי בסוגיה זו. בפעם הראשונה התמודדו 165 נשים ערביות מכל העדות – דרוזיות, נוצריות ומוסלמיות ברשימות ב-44 רשויות מתוך כלל הרשויות הערביות. שתי מועמדות התמודדו בראשות רשימה למועצה – בסכנין ובכפר קאסם. 19 נשים שובצו במקום השני ברשימה שבה התמודדו, 24 – במקום השלישי, 23 – במקום הרביעי, ו-14 – במקום החמישי. 34 מהמועמדות הערביות מתגוררות בערים מעורבות.

היעדרם של צעירים אינטלקטואליים

המשכיל הערבי, שהחברה הערבית כה זקוקה לו להתפתחותה וקידומה, מתרחק בדרך כלל מעולם הפוליטיקה המקומית. מחד גיסא, הוא מודע לדאגותיה של החברה ומייחל לשינוי, ומאידך גיסא הוא מוצא את עצמו כאישיות בלתי-רצויה בחברה שלו, שעיקר ההכרעות הפוליטיות בה הן עדיין חמולתיות באופיין.

ריבוי המועמדים לתפקיד ראש הרשות המקומית

סוגיה נוספת הינה ריבוי המועמדים, גם ברשויות קטנות. הדבר נובע משיטת המועמדות, המתבססת בעיקר על ייצוג חמולתי. ריבוי המועמדים גרם לכך שבחלק גדול מהיישובים לא הייתה הכרעה באשר לזוכה בתפקיד ראש הרשות, ולפי הנתונים שפורסמו עד כה, ב-26 יישובים ערביים יתקיים סיבוב שני.

הבחירות בנצרת

העיר נצרת נחשבת בירת האוכלוסייה הערבית, ומאז שנת 1978 שולטת בעיר תנועת חד"ש. ראמו ג'רייסי מכהן כראש העיר מאז שנת 1994. במערכת הבחירות הנוכחית, עלי סלאם, המכהן זה 15 שנה כממלא מקום ראש העיר, פרש ממפלגת חד"ש לפני ארבעה חודשים והחליט לרוץ לראשות העיר ברשימה על-מפלגתית. גם חברת הכנסת חנין זועבי ממפלגת 'בלד' התמודדה על תפקיד זה. עלי סלאם נבחר להיות ראש העיר, והשאלה היא האם המפנה בנצרת ישפיע לחיוב על ניהול העיר, והאם הדבר מעיד על היחלשותן של המפלגות 'בלד' או חד"ש.

הבחירות בערים מעורבות

לקראת הבחירות המקומיות, בלטו שני דפוסי פעילות בערים המעורבות: 1. איחוד כוחות של כל הזרמים הפוליטיים ברשימה משותפת, במטרה להעצים את כוחם והשפעתם ולהגדיל את סיכוייהם לזכות במושבים במועצת העיר. כך היה בלוד, ברמלה ובנצרת-עילית. 2. התמודדות ברשימות נפרדות, בדרך כלל על בסיס מפלגתי, גם אם ההתמודדות באופן זה מקטינה את הסיכוי להגיע להישגים ולייצוג.

למרות המאמצים שנעשו בערים מעורבות לאחד את הרשימות, בסופו של דבר התמודדו כמה רשימות של מועמדים, כשכולן הדגישו את חשיבותו של הייצוג הערבי במועצת העיר. התוצאות מצביעות בבירור על הכפלת הייצוג בכמה ערים. בנצרת-עילית יש זכות הצבעה ל-6500 ערבים, אשר הצליחו להכפיל את כוחם וזכו בשלושה מנדטים. לעומת זאת, בתל-אביב-יפו לא הצליח אף לא נציג ערבי אחד להיכנס למועצת העיר.

לסיכום

למרות הנאמר לעיל על מאפייניה של מערכת הבחירות האחרונה בקרב הציבור הערבי, לא ניתן להצביע על מגמות חדשניות ברורות שמאותתות על תפנית מסוימת או מבשרות על התחלה של שינוי ביישוב הערבי, הסובל זה שנים מריבוי מצוקות וממצב חברתי ירוד. נראה שלאחר מערכת בחירות תוססת וטעונה ביותר, חוזר היישוב הערבי למסלול חייו, ונותר רק לקוות שראשי הרשויות שנבחרו ישכילו לנהל את יישוביהם על הצד הטוב ביותר, לטובת התושבים.